

УДК 327.39 (53)

**КЕМП-ДЕВІДСЬКИЙ ПРОЦЕС –
ПОЧАТОК МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ**

**CAMP DAVID PROCESS – THE BEGINNING
OF ARAB-ISRAELI PEACEFUL SETTLEMENT**

Гуцало С. Є.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник, Інститут всесвітньої історії НАН України (Україна, Київ), e-mail: tatoserg@ukr.net asia-afrika@rambler.ru

Gutsalo S. Ye.,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow, Leading Research Fellow of the Department of History of Asia and Africa Countries, Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv),

e-mail: tatoserg@ukr.net, asia-afrika@rambler.ru

Досліджуються проблеми близькосхідного врегулювання в контексті кемп-девідського процесу. Аналізуються тексти кемп-девідських угод. Також аналізуються позиції арабських країн щодо кемп-девідських угод і їх позитивні наслідки для процесу арабо-ізраїльського мирного врегулювання.

Ключові слова: кемп-девідські угоди, Ліга арабських держав, мирний процес, арабо-ізраїльське мирне врегулювання.

The article is an attempt to research the problems of Middle East settlement in the context of Camp David process. The texts of Camp David accords are researched. The attitude and positions of Arab countries towards Camp David accords are shown as well as positive consequences of Camp David process to Arab-Israeli peaceful settlement.

Keywords: Camp David accords, Arab League, peaceful process, Arab-Israeli peaceful settlement.

Метою даної статті є висвітлення незаангажованих подій, пов'язаних з кемп-девідським процесом і відповідними єгипетсько-ізраїльськими мирними угодами. В провідних країнах світу події кінця 1970-х - початку 1980-х рр. висвітлені відповідно до інтересів цих країн на Близькому Сході. В Україні кемп-девідський процес висвітлюється лише в підручниках з міжнародних відносин. Зокрема, слід зазначити увагу до згаданих подій д.і.н., професора Ю.С. Скорохода.

Арабо-ізраїльський конфлікт тривалий час залишався стрижневою проблемою протистояння арабських країн та Ізраїлю.

Одразу після проголошення Держави Ізраїль 14 – 15 травня 1948 р. країни-члени Ліги арабських держав (7 незалежних арабських держав) оголосили Ізраїлю війну. Після війн 1956 р. і 1967 р. ситуація на Близькому Схо-

ді погіршилася. Араби не хотіли йти на примирення і на черговому саміті Ліги арабських держав у 1967 р. в столиці Судану Хартумі оголосили 3 «ні» Ізраїлю: «ні» - миру з Ізраїлем, «ні» - переговорам з Ізраїлем, «ні» - визнанню Ізраїля.

Ситуація продовжувала погіршуватися. Згадана резолюція ЛАД сприяла посиленню екстремістських позицій ОВП щодо питань близькосхідного врегулювання. Так, 4-а сесія Національної Ради Палестини (НРП) ухвалила 17 липня 1968 р. в Каїрі Палестинську національну хартію, що мала характер програмного документа. У ньому, зокрема, відзначалось, незважаючи на відомі резолюції ООН, що «Палестина в кордонах британського мандата є неподільною територіальною одиницею» (ст. 2), «тільки палестинський народ має законні права на свою батьківщину» (ст. 3), «збройна боротьба є єдиним шляхом звільнення Палестини і є, таким чином, стратегічним, а не тактичним засобом (ст. 9), «ліквідувати присутність сіоністів у Палестині (ст. 15) [1]. Ці найважливіші положення програмних документів ОВП не змінювалися до 1988 – 1989 рр.

За згаданих непримиренних позицій арабів та ізраїльтян, знайшлися політичні діячі, які розробили перший мирний проект, що заклав фундамент кемп-девідському процесу.

Варто відзначити, що згаданому процесу передували події 1977 р. У січні зазначеного року президент США Дж.Картер вперше з американської сторони визнав політичні права палестинців, а наприкінці травня 1977 р. в одному із своїх виступів він прямо сказав про «законні права палестинського народу» [2]. Звичайно, це ще не говорило про різку зміну позиції США, але створювало умови для можливих кроків щодо зондування американцями позиції Ізраїлю. І президент Єгипту А.Садат за підтримки поміркованих арабських режимів (Йорданії і Марокко) здійснив рішучий крок: 16 вересня 1977 р. в Рабаті відбулася секретна зустріч особистого представника А.Садата Мухаммеда Хасана аль-Тухамі з міністром закордонних справ Ізраїлю Моше Даяном. Подобиці цієї зустрічі досі не відомі. Проте, очевидно, що М. Даян позитивно поставився до ідеї розширення єгипетсько-ізраїльського діалогу і це посилило оптимізм А.Садата. Причому, зближення двох країн планувалося здійснити поза рамками Женевської конференції з Близького Сходу, тому що Ізраїль і, значною мірою, Єгипет не хотіли піддаватися диктату з боку СРСР і навіть США. Ізраїль і Єгипет пішли більш результативним шляхом – шляхом двостороннього зближення і зупинити їх не змогла навіть позитивна з точки зору багатьох поміркованих арабів, радянсько-американська заява по Близькому Сходу від 1 жовтня 1977 р., де залякалися до «якнайшвидшого досягнення справедливого і

тривалого врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту», врегулюванню «загальному, яке включало б всі зацікавлені сторони і всі питання», і яке передбачало б вирішення палестинської проблеми, включаючи законні права палестинського народу, припинення стану війни і встановлення нормальних мирних відносин на основі взаємного визнання ...» [3].

Очевидно, що Ізраїль не погодився б на участь в міжнародному форумі разом з представниками екстремістськи налаштованої Організації визволення Палестини (ОВП). Тому для Ізраїля, так само як і для Єгипту, що прагнув зближення з Ізраїлем, заклик до міжнародної конференції був нездійсненим і фактично за тих конкретних історичних умов вів до відтермінування реального врегулювання. Саме тому А.Садат пішов на прямих переговори з ізраїльським керівництвом, хоча необхідності А.Садату їхати саме в Єрусалим, а не будь-яке інше, навіть ізраїльське місто, не було, і згаданий вибір міста був чисто садатовською ініціативою.

Візит А.Садата в Єрусалим у листопаді 1977 р. став переломною подією в історії близькосхідного конфлікту. Візит започаткував кемп-девідський процес – процес примирення Єгипту з Ізраїлем, [4] що могло стати наріжним каменем будівлі миру на Близькому Сході. Заслуга А.Садата в тому, що він зміг подолати арабський екстремізм і став розглядати Ізраїль як реально існуючого партнера, з чим рано чи пізно арабам довелося змиритися.

У своєму виступі в кнесеті 20 листопада 1977 р. А. Садат не пожертвував арабськими інтересами, як згодом запевняли арабські екстремісти. Аналіз тексту згаданого документа свідчив про інше. Визнаючи право Ізраїлю на безпечне існування і необхідність припинення війни в регіоні, А.Садат підкреслив, що мир не буде тривалим без вирішення палестинської проблеми. Ізраїль не зможе поставити під сумнів законні права палестинського народу: «без участі палестинців не можна досягти миру» [5]. Там же було заявлено про необхідність виводу ізраїльських військ з усіх окупованих у 1967 р. територій, включаючи Східний Єрусалим [6]. Це особливо важливо підкреслити, тому що після візиту А.Садата в Єрусалим на адресу єгипетського президента звучали звинувачення у відмові від арабських прав на Єрусалим. Це не відповідає дійсності, про що йтиметься нижче. Хоча, ймовірно, якби єгипетський президент вибрав інше місто для візиту, критика була б меншою. Дуже передбачливо у той час зробив віце-президент Х.Мубарак: він відмовився від поїздки до Єрусалима, вигадавши собі виправдання.

Науковий аналіз вимагає правдивого погляду на ці події. Помірковані араби з інтересом поставилися до ініціативи А.Садата. Йорданія навіть критикувала М.Бегіна за «недостатню відповідь на жест доброї волі миру зі сторони

Садата» [7]. А під час візиту короля Хусейна в Каїр 8 грудня 1977 р. підкреслювалося, що зусилля А.Садата «націлені на досягнення справедливого і тривалого миру», а його кроки – це «арабська ініціатива. Міністр інформації Йорданії Аднан Абу Авда навіть заявив у Каїрі, що візит єгипетського президента «зняв кригу і усунув психологічні бар'єри між арабами та ізраїльтянами» [8]. Очевидно, що такої обережний політик, як король Хусейн, не наважився б на підтримку Садата, без впевненості у схваленні такого кроку іншими поміркованими режимами. Стримано, але позитивно на вояж А.Садата відреагувало Марокко і майбутній король, спадковий принц Саудівського престолу Фагд, який незважаючи на протилежну позицію короля Саудівської Аравії Халеда «багато очікував» від візиту А.Садата з самого його початку [9].

З іншого боку, такі країни як Сирія, Лівія, Ірак, Алжир і ОВП вже в грудні 1977 р. запропонували бойкотувати всі загальноарабські заходи в єгипетській столиці і перенесення штаб-квартири Ліги арабських держав у інше місто.

У відповідь на згадане 13 січня 1978 р. у пресі з'явилося інтерв'ю А.Садата, в якому він висунув вимогу до Ізраїлю створити демілітаризовані зони після повернення Єгипту Синайського півострова, поставити станції раннього оповіщення в районах обмеженої присутності військ, а також направити війська ООН в район майбутнього нового єгипетсько-ізраїльського кордону, а також у Шарм аш-Шейх і Тіранську протоку [10], що могло б зміцнити мир на Близькому Сході.

Новим ударом по позиціях радикальних арабських країн стало проведення в Каїрі 27 березня 1978 р. засідання Ради Ліги арабських держав, у якому взяли участь всі країни-члени ЛАД, крім Сирії, Лівії, Іраку, Алжиру і ОВП. Одразу після цієї зустрічі міністр закордонних справ Єгипту М.Ріад, він же генеральний секретар ЛАД, відвідав практично всі арабські країни з роз'ясненням позиції А.Садата. Тоді ж вояж до 13 арабських країн здійснив президент Судану Дж. Німейрі, який повністю підтримав зовнішньополітичний курс АРС.

Вичікувальну позицію зайняли в той час Саудівська Аравія і Йорданія. Вони чекали конкретних поступок з боку Ізраїля на користь арабів після візиту А.Садата в Єрусалим. Крім цього, єгипетський президент здійснив візит до Вашингтона (лютий 1978 р.), а прем'єр-міністр Ізраїлю двічі відвідав США (грудень 1977 р., березень 1978 р.). У цьому контексті цікавими є спогади тодішнього держсекретаря США С.Венса, який писав, що у той час Ер-Ріад і Амман сподівалися на такий розвиток ініціативи А.Садата, який би матеріалізувався у швидких практичних результатах і не дискредитував єгипетського президента в Арабському світі [11]. Тому помірковані араби ви-

явили обережність і перешкодили навесні і влітку 1978 р. колективного антисаудатівського демаршу з боку ЛАД, і дочекалися проведення 18-19 липня 1978 р. в Лідсі (Велика Британія) нових єгипетсько-ізраїльських консультацій вже за участю американців. Незважаючи на те, що переговори в Лідсі не дали конкретних письмових домовленостей, вони фактично відкрили шлях до вересневої 1978 р. зустрічі А.Садата, М.Бегіна і Дж.Картера в Кемп-Девіді. 17 вересня 1978 р. три лідери підписали дві угоди: «Рамки миру для Близького Сходу» і «Рамки для укладення мирного договору між Єгиптом та Ізраїлем».

У подальшому, оскільки початково підписання єгипетсько-ізраїльського мирного договору було призначено на 17 грудня 1978 р., з ініціативою провести загальноарабський саміт виступив Ірак. Він запропонував (узгодивши свою ініціативу з Сирією) послати арабські війська на Синай, а Єгипту виплатити допомогу у розмірі 9 млрд. дол. за умови відмови АРС від підписання угод з Ізраїлем. Цю позицію підтримала і Саудівська Аравія [12].

Варто відзначити певну непослідовність позиції Саудівської Аравії в той період. Після ініціативи Іраку міністр закордонних справ Саудівської Аравії оприлюднив заяву, яку також підтримало туніське інформаційне агентство і посол Судану в Єгипті М. Маргані. У заяві йшлося про те, що метою арабів є не ізоляція Єгипту, а відновлення довіри у спільноті арабських країн [13].

Як справедливо відзначав британський журнал «Обсервер», поміркованим арабам належало зробити вибір – з ким вони? [14].

На самій нараді міністрів закордонних справ у Багдаді 30 жовтня 1978 р. всі міжарабські протиріччя розгорілися з новою силою. Якщо король Йорданії Хусейн підтримав радикалів і вимагав від США гарантій визволення Західного берега р.Йордан, Сектора Газа і Східного Єрусалима, то Кувейт, за підтримки країн Перської затоки, вніс проект резолюції, в якому не було прямого засудження ні А.Садата, ні Єгипту.

Найбільш непримириму позицію на нараді зайняли представники Сирії і ОВП. Саме вони першими виступили за вжиття заходів бойкоту Єгипту, відмови від курсу Кемп-Девіда, засудження американської політики в регіоні, підтвердження права ОВП бути єдиним законним представником палестинського народу на будь-яких близькосхідних переговорах, причому без будь-яких змін в радикальних програмних документах ОВП. Ця позиція Сирії і ОВП дозволила пізніше на Багдадському арабському саміті (2 листопада 1978 р.) узгодити систему можливих заходів у відповідь на єгипетсько-ізраїльське зближення. Передусім, у випадку підписання Єгиптом угод з Ізраїлем, було вирішено заморозити членство АРС в Лізі арабських держав, змінити місцеперебу-

вання штаб-квартири ЛАД (пропонувалися Туніс чи Ель-Кувейт), здійснити економічний бойкот Єгипту, припинити матеріальну підтримку арабськими режимами цієї країни. Проте в підсумковому документі наради не було формулювань, які прямо відверто засуджували Єгипет. Стосовно палестинського питання констатувалося, що «неприйнятним є будь-яке рішення, не санкціоноване арабським самітом, скликаним для цієї мети» [15].

Таким чином, на Багдадських нарадах 1978 р. склалися дві позиції: компромісна і непримирима, ні до, ні після підписання кемп-девідських угод повної єдності арабів (про яку любила писати в той час радянська преса) не було. Уже 20 листопада 1978 р. в Каїрі була проведена сесія Ради ЛАД присвячена Лівану. Цей захід викликав різкі протести зі сторони Сирії, тому що, на її думку, заохочував А.Садата на нові проізраїльські кроки.

Згадану назву кемп-девідський процес отримав за ім'ям резиденції президента США Дж.Картера, який запросив за стіл переговорів прем'єр-міністра Ізраїлю М.Бегіна і президента Єгипту А.Садата. Два раунди переговорів у 1978 – 1979 рр. завершилися підписанням кемп-девідських угод і Мирного договору між Єгиптом та Ізраїлем (26 березня 1979 р.).

Аналіз тексту кемп-девідських угод показує, що в них було багато позитивних моментів, що і цікавило поміркованих арабів. Так в «Рамках миру для Близького Сходу» відзначалося, що метою угоди є «досягнення миру і подальші переговори Ізраїля з будь-яким сулідом, готовим до переговорів про мир і безпеку, виконанню резолюцій РБ ООН №№ 242 і 338. Там же відзначалося, що «мир потребує поваги, територіальної цілісності і політичної незалежності кожної країни регіону, а також права жити в мирі і безпечних та визнаних кордонах, вільних від загроз чи використання сили; встановлення нормальних дипломатичних відносин; укладення спеціальних угод про безпеку і створення демілітаризованих зон, обмеження військової присутності» [16].

Зі згаданого видно, що Ізраїль і Єгипет були готові піти на взаємне визнання низки резолюцій ООН, зокрема, резолюцій РБ ООН №№ 242 і 338, причому здійснити згадане під міжнародним контролем. Єгипет зрозумів, що неможна визнавати тільки права палестинців і заперечувати аналогічні права для ізраїльтян: «положення Статуту ООН і норми міжнародного права – прийнятний стандарт для здійснення відносин між усіма сторонами» [17].

У тій же угоді Єгипет та Ізраїль зобов'язались «не використовувати силу чи погрозу силою, всі спори вирішувати мирно, згідно ст. 33 Статуту ООН», встановити «нормальні мирні відносини, засновані на повному визнанні, знятті економічного бойкоту, забезпеченні безпеки громадян і їхньому правому захисті» [18]. В зазначених положеннях

немає односторонніх поступок Ізраїлю. Тель-Авів отримав лише те, що вже давно визнано всією світовою спільнотою, за винятком низки екстремістськи налаштованих арабських держав, шляхом яких Єгипет відмовився йти.

Аналіз другої єгипетсько-ізраїльської угоди «Рамки для укладення мирного договору між Єгиптом та Ізраїлем» показує, що це, як і наступний Мирний договір, були по суті, двосторонньою угодою про евакуацію ізраїльтян з Синаю. Обмеження військової присутності єгиптян на визволеному Синаї зрозумілі, оскільки вони були покликані гарантувати безпеку прикордонних регіонів Ізраїлю, які є більше густозаселеними, ніж аналогічні єгипетські прикордонні райони і тому вимагали більших військово-політичних гарантій безпеки. Єгипет, згідно цієї угоди отримав від Ізраїлю таку поступку, яку той ніколи не робив раніше – всі кібуци евакуювались з Синаю, Тель-Авів повністю передав Єгипту нафтові родовища, а вони задовольняли 50% потреб Ізраїлю в нафті і були по суті стратегічними точками на Синаї [19]. Крім цього, доречно відзначити, що з 1968 р. Ізраїль вклав у розвиток інфраструктури Синаю 17 млрд. дол., а вартість передислокації кібуц і військ в Нагев коштувала йому додатково 4,4 млрд. дол. [20]. Особливо важливо підкреслити, що демілітаризація значної частини Синаю повинна і фактично була здійснена під міжнародним контролем ООН. Сили ООН розміщались поблизу кордону, поблизу середземноморського узбережжя, а також в районі Шарм аш-Шейху і Тіранської протоки. Причому угода встановлювала, що ці війська не можна було вивести інакше, як за взаємною згодою всіх п'яти постійних членів Ради безпеки ООН [21].

Стосовно позиції Єгипту по Східному Єрусалиму необхідно підкреслити, що А.Садат не пішов ні на які поступки ізраїльтянам. Це, безумовно, суперечливе питання і тому воно не знайшло свого відображення в єгипетсько-ізраїльських угодах. Проте, у своєму листі президенту Дж.Картеру А.Садат відзначав, що «Арабський Єрусалим – невід'ємна частина Західного берега р.Йордан, повинні бути відновлені законні та історичні права арабів у Святому Місті». Підкреслювалось, що «палестинські мешканці Арабського Єрусалима повинні користуватися законними і національними правами, вони є частиною палестинського народу на Західному березі», «резолуції РБ ООН №242 і №267 стосуються також Єрусалима, а заходи ізраїльської влади щодо зміни його статуту не мають сили», «Святі Місця кожної віри повинні знаходитися під адміністрацією і контролем своїх відповідних представників» [22].

Безумовно, Єгипет не міг привласнити собі право виступати від імені палестинців і Йорданії. Разом з тим, визнання в угодах того, що врегулювання в Газі і на Західному березі р.

Йордан повинно було здійснюватися на базі резолюцій №№ 242 і 338, було необхідним. ОВП повинна була визнати ці резолюції, що вона врешті решт і зробила в 1988 р., інакше ні про яке врегулювання проблеми не могло йти мови і навіть в палестинських розділах «Рамок для миру на Близькому Сході» не так все негативно для самих палестинців, як намагались показати представники Демократичного Фронту визволення Палестини, Народного Фронту визволення Палестини та інших екстремістських угруповань в ООН. В угоді особливо підкреслювалось, що палестинці беруть участь у визначенні власної долі шляхом участі: 1) в чотиристоронніх переговорах щодо перехідного 5-річного періоду адміністративної автономії і потім щодо остаточного статусу території у складі арабської делегації; 2) передбачалось проведення виборів на Західному березі р.Йордан і в Газі; 3) самі палестинці визначають повноваження органів самоуправління; 4) палестинці беруть участь у переговорах про мир між Ізраїлем і Йорданією [23]. Крім цього, ізраїльтяни забов'язалися вивести війська з окупованих територій і спільно з арабами вирішувати проблему палестинських біженців. Звичайно, ніхто не змушував ОВП йти на зазначені умови. Але треба було з чогось починати, а не стояти на позиції «все або нічого». Адже в цих поступках Ізраїлю – початок еволюції його підходів, і наївно було вважати, що ці поступки могли бути односторонніми, що ОВП не повинна була сама еволюціонувати в сторону більшої терпимості.

Нарада міністрів закордонних справ і економіки арабських країн, яка відбулася в березні-квітні 1979 р. після підписання решти кемп-девідських угод, також не змогла об'єднати арабів.

Найпоследовнішим просадатівським діячем у той час був президент Судану Дж.Німейрі. Вже починаючи з 9 березня 1979 р. він відвідав 13 арабських країн, де агітував у підтримку А.Садата і проти анти-єгипетських санкцій.

Як зізнався, наприклад, марокканський монарх Хасан II, він особисто завжди був проти виключення Єгипту з ЛАД. Навіть саме засідання про виключення Єгипту з ЛАД і санкцій проти нього переносилися на нараді двічі.

Таким чином очевидно, що хоча нова нарада 1979 р. в підсумкових документах засудила Єгипет під тиском екстремістськи налаштованих держав, «одноголосся» [24] з цього питання, як писали практично всі радянські дослідники, не було. Проте різка негативна оцінка кемп-девідських угод і перебільшення однозначної негативної арабської на них укорінилася в радянській та російській історіографії. Насправді, як показано вище, ситуація на Близькому Сході у той час була набагато складнішою і неоднозначнішою.

Варто додати, що аналіз документів Багдадських нарад переконливо показує відсут-

ність спільних підходів арабських країн до багатьох близькосхідних проблем. Лише у березні 1979 р. на Багдадській нараді міністрів закордонних країн і економіки країн-членів Ліги арабських держав пройшли формулювання про те, що Єгипет «вийшов з арабських рядів» і «відмовився від загальноарабської задачі по звільненню арабських окупованих територій» [25]. Членам Ліги було рекомендовано розірвати політичні та дипломатичні відносини з Каїром. Проте, мало пишуть стосовно того, що Єгипет не виключили з ЛАД. Його членство було лише призупинено («suspended»). Навіть заходи щодо так званого економічного бойкоту АРС були символічними, оскільки було вирішено «продовжувати співробітництво з братським єгипетським народом і єгипетськими приватними особами, за винятком тих, хто прямо чи опосередковано співпрацює з сіоністським ворогом» [26].

Повертаючись до оцінок кемп-девідських угод загалом, слід відзначити додатковий ряд позитивних моментів, які в них містились, і які не могли не враховуватись низкою поміркованих арабських режимів. Це підтверджує заява короля Марокко Хасана II, що «душею і тілом» він був з А.Садатом.

Крім цього, варто зазначити, що

По-перше, кемп-девідська формула двосторонніх переговорів не відрізнялась від формули, успішно апробованої в 1948 – 1949 рр., що отримала назву «родоської». А саме «родоські» угоди забезпечили мир на Близькому Сході з 1949 р. до 1956 р. і потім виконувалися всіма сторонами в 1957 – 1967 рр.

По-друге, в кемп-девідських угодах вперше був практично, а не демагогічно реалізований принцип «земля в обмін на мир». Єгипет повернув Синай, а згодом і анклав Таба. Причому двосторонні єгипетсько-ізраїльські відносини витримали випробування часом. Араби переконалися, що Ізраїлю можна довіряти.

По-третє, активно беручи участь в розробці кемп-девідських угод, американці не прагнули ізолювати Москву. Адже США не менше СРСР боялися, що новий конфлікт на Арабському Сході за участю Єгипта та Ізраїлю із залученням до нього інших арабських держав може вийти за рамки регіонального протистояння і призвести до зіткнення між США і СРСР.

По-четверте, Кемп-Девід не був нездоланою перешкодою на шляху здійснення ідеї проведення міжнародної конференції з Близького Сходу. Залишалось лише знайти компроміс між «двосторонністю» переговорів у рамках конференції і ступенем її «міжнародності», тобто конкретної участі на кожному етапі цієї конференції конкретних постійних членів РБ ООН, у тому числі СРСР. Просто не реально було вимагати від Ізраїлю в умовах кінця 1970-х кардинально змінити свою політику і піти у фарватері політики Москви.

Мало відомий і такий факт, що у грудні 1973 р., коли відкрилася Женевська мирна конференція по Близькому Сходу, пленарні засідання на конференції зайняли лише два дні. Решту часу члени делегації працювали в групах з конкретних проблем [27], тобто уже тоді процедура конференції передбачала не дискусії всіх про все, а сприяла роботі над мирним врегулюванням між Ізраїлем і його конкретними арабськими співрозмовниками за участю США і СРСР. Женевська конференція вказаного формату фактично санкціонувала місію Г.Кіссінджера, яка привела до першої Синайської угоди між Єгиптом та Ізраїлем після Жовтневої війни 1973 р., а також до угоди про роз'єднання військ між Сирією та Ізраїлем. Причому, хоча сирійсько-ізраїльська угода була підписана за санкцією конференції, формально вона була укладена поза її рамками, так як Сирія відмовилась прислати своїх представників у Женеву.

До певного негативу Кемп-Девіда можна віднести те, що у початковому своєму варіанті він передбачав лише двосторонні переговори між Ізраїлем і певною арабською державою. Але цей недолік можна було подолати.

Разом з цим, Кемп-Девід активізував миротворчий пошук на Близькому Сході. Це засвідчили і план Фагда, і Феський план та деякі інші варіанти мирного процесу.

У той же час стався розкол на екстремістські арабські режими з так званого Фронту стійкості і протидії (Лівія, Сирія, Ірак, Алжир, НДР Ємен) та помірковані арабські режими. Держави Фронту стійкості виступали за військовий шлях розв'язання палестинської проблеми. З іншого боку помірковані арабські держави почали розглядати альтернативні проекти можливого врегулювання з Ізраїлем. Так, на початковому етапі перший заступник прем'єр-міністра Саудівської Аравії, спадковий принц Фагд тактично зайняв жорстку позицію щодо кемп-девідських угод. Ця позиція узгоджувалася з політичним жорстким курсом короля Саудівської Аравії Халеда. Знадобилося ще 4 мирних роки, щоб помірковані арабські режими в черговий раз переконалися в безперспективності військового протистояння з Ізраїлем.

7 серпня 1981 р. саудівське керівництво виступило з ініціативою схвалення проекту загальноарабського комплексного плану компромісного близькосхідного врегулювання. Слід зазначити, що так званий мирний план Фагда став першим після Кемп-Девіда мирним арабським планом арабських держав стосовно Ізраїлю. План Фагда передбачав:

1) вихід Ізраїлю з усіх арабських територій, окупованих в 1967 р., у тому числі арабської частини Єрусалима;

2) ліквідацію всіх єврейських поселень, побудованих після 1967 р. на окупованих територіях;

3) гарантії свободи обрядів у Святих Місцях представникам всіх релігій;

4) визнання права палестинського народу на повернення на батьківщину і виплату компенсацій за збитки тим, хто не захотів повертатися;

5) передачу Західного берега р.Йордан і Сектору Газа під опіку ООН на перехідний період декількох місяців;

6) створення палестинської держави зі столицею у Східному Єрусалимі;

7) визнання права всіх держав регіону жити в мирі;

8) гарантії ООН дотримання вказаних принципів [29].

Позитивними моментами плану Фагда були вирішення палестинської проблеми мирними засобами; припинення військової ескалації з обох сторін; проголошення Східного Єрусалима столицею палестинської незалежної держави; завуальована форма визнання Ізраїлю арабами; ліквідація єврейських поселень на окупованих арабських територіях; дотримання права здійснювати релігійні культу на всій Святій Землі Єрусалима.

До негативних моментів плану Фагда слід віднести відсутність згадки про Організацію визволення Палестини; відсутність згадки про міжнародну близькосхідну конференцію.

Авторитет Саудівської Аравії дозволив їй винести план Фагда на розгляд конференції арабських лідерів на найвищому рівні, яка відбулася в марокканському місті Фес 25 листопада 1981 р. Зважаючи на протиріччя між арабськими країнами, саміт тривав лише один день. Згідно поясненню короля Марокко Хасана II, саміт було закрито через відсутність президента Сирії Хафеза Асада. Незважаючи на прикрі обставини, конференція встигла прояснити позиції сторін. Зокрема, підтримали план Фагда Марокко, Судан, Йорданія, Оман, Сомалі, Джибуті, Туніс і Бахрейн. Підтримали план з умовами Північний Ємен, Кувейт, ОАЕ, Катар. Виступили проти Сирія, Лівія, Алжир, НДР Ємен, Ірак, ОВП. Не оголосили свого рішення Мавританія та Ліван.

І все ж, незважаючи на розбіжності в підходах до проблем близькосхідного врегулювання, на другому етапі саміту у Фесі, який відбувся через рік (9 вересня 1982 р.), план Фагда став офіційною позицією арабських держав, крім ОВП [29, 30].

Незважаючи на безпрецедентність мирного плану Фагда, ОВП не тільки не підтримала згаданий документ, а й фактично розкололася на дрібніші угруповання, які у той час не відмовилися від трьох Хартумських «ні» Ізраїлю, закликаючи до радянської мало реальної ідеї проведення міжнародної конференції. Радикалізацію ОВП уособлювали Демократичний Фронт визволення Палестини, Народний Фронт визволення Палестини, НФВП (Головне командування), «Саїка», Фронт палестин-

ської боротьби. В провідному палестинському угрупованні ФАТХ оформилися анти-арафатовські угруповання ФАТХ Абу Салеха і Фатх Абу Айяда. Всі зазначені групи відверто виступили проти Я.Арафата і Феського плану.

Певною мірою на ситуацію у Близькосхідному регіоні впливала Західна Європа [31], адже вона мала вплив на палестинські організації, а ті, своєю чергою більше довіряли ЄС. Саме вони 13 червня 1980 р. на саміті у Венеції ухвалили так звану Венеційську декларацію. Зазначений документ закликав підключити до переговорів з Ізраїлем Організацію визволення Палестини, створити в Палестині другу арабську державу, яка включала б Східний Єрусалим. Крім цього, Західна Європа не підтримувала створення ізраїльських поселень на окупованих територіях [32].

Останні події у Близькосхідному регіоні підтвердили правильність кемп-девідського курсу. Нові країни приєдналися (уклали свої угоди) до мирних угод з Ізраїлем.

Список використаних джерел

1. The Palestine National Charter adopted by the 4-th Palestine National Assembly, Cairo, July 17, 1968 // Taylor A.R. The Arab Balance of Power. – Syracuse N. Y.: Syr. Un. Press. – 1982.
2. The New York Times. – 1977. – June, 1.
3. Joint Communique by the Governments of US and the USSR, October 1, 1977 // Quandt W. B., ed. The Middle East: Ten Years after Camp David. – W.: The Brookings Institution, 1988. – P. 447.
4. Dessouki A. E. H. Egyptian policy since Camp David // Quandt W.B. Op. cit. – P.94.
5. Boutros-Ghali B. The foreign policy of Egypt in the Post Sadat Era // Foreign Affairs. – 1980. – Spring. – V.60. – No 4. – P.772.
6. Ibid.
7. Bailey C. Jordan's Palestinian Challenge 1948 -1983: A Political History // Boulder A. J., L.: Westview Press, 1984. - P.93.
8. Ibid. – P.94.
9. Salame G. Inter-Arab politics: The return of geography // Quandt W.B. Op. cit. – P.326.
10. The Jerusalem Post. – 1978. – Jan. 13.
11. Vance C. Hard choices. Critical years in America's foreign policy // N.Y. – Simon and Schuster. – 1983. – P. 195.
12. Observer. – L. – 1978. – Oct. 29.
13. The Egyptian Gazette. – Cairo. – 1978. – Oct. 29.
14. Observer. – 1978. – Oct. 29.
15. Final Statement issued by the 9th Arab Summit Conference, Baghdad. – 1978. – Nov. 5.
16. A Framework for Peace in the Middle East // Quandt W. B. Op. cit. – P. 500.
17. Ibid. – P. 450.
18. Ibid. – P. 453.
19. Parker Th. The road to Camp David. US negotiation strategy towards the Arab – Israeli Conflict. – N.Y.: Lang, 1989. – P. 86.
20. Shamir Y. Israel's role in a changing Middle East // Foreign Affairs. -1982. – Spring. V.60. – No 4. – P. 795.

21. Framework for the Conclusion of a Peace Treaty between Egypt and Israel // Quandt W.B. Op. cit. - P. 455.
22. Letter from Egyptian President A. El Sadat to President J.Carter. – 1978. – Sept.17 // Quandt W. B. Op.cit. – P. 458.
23. A Framework for Peace in the Middle East // Quandt W.B. The Middle East: Ten Years after Camp David. – W.: The Brookings Institution, 1988. – P. 452.
24. Захаров А. М., Фомин О. И. Кэмп-Дэвид: политика, обречённая на провал // М. – Международные отношения. – 1982. – С. 128.
25. Resolutions of the Arab League Council following meetings of the Arab Foreign and Economy Ministers, Baghdad. – 1979. – March. 31.
26. Ibid.
27. Vance C. Hard Choices. Critical years in America's foreign policy. – N.Y.: Simon and Schuster, 1989. – P. 195.
28. Dina Ezzat. A fair settlement of the Palestinian cause: From Egypt to the UAE // ahramonline. – 2020. – Sept. 24. – P. 1 – 7.
29. Ас-Сафйр. – Бейрут. – 1981. -29 лист. (Араб. мовою).
30. Resolution of the 12-th Arab League Summit. – Fez. – Morocco. – 1982. – Sep. – 1982.
31. Laipson M. Europe's role in the Middle East: enduring ties, emerging opportunities // The Middle East Journal. – W. – Winter. – V.44. – No I. – P.11-12.
32. The Venice Declaration on the Middle East. – 1980. – June. 13.